

קלג; בית הלוי ח"ב לט; זכר יצחק ח"ב עב, ב. האריך בכל זה בספר שערי ישר ו, ז. וע"ע בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"א טז; שיעורי ר' שמואל — ב"מ כ: עמ"ז; וראה עוד במובא בכתובות כו: וע' במובא בב"ב לב מהגר"א נבנצל שליט"א, שצייד כדברי קצות החשן (ל סק"ד) שבקנס אין מועיל צירוף עדויות, ובאר הטעם לפי שבצירוף עדים נאמנותם אינה על גוף המעשה אלא על תוצאת הדין כאמור, ובקנס קודם גמר דין אין תוצאה, וגם צריך שב"ד יקנסו על מעשה מסוים וע"ע בענין זה בשערי ישר ז, כג כד). ויש מקום עיון, לדעת רבי יהושע בן קרחה המצרף עדויות שונות, כשבאו שני עדים והכחישו כל מעשה; יש לומר שכיון שעל כל סיפור ישנם שנים המכחישים כנגד אחד המאמת, נסתרה עדות הראשונים מכל וכל, וכך היא שיטת בעל שער משפט (ל, ד). אמנם לפי ההסבר הנ"ל נראה שנידון זה זהה לכל 'תרי ותרי', כיון שבסופו של דבר יש כאן שנים המחייבים [שהוא עיקר העדות — תוצאת הדין החיוב הממון] מול שנים המזכים (עפ"י קובץ שיעורים כתובות אות עד).

ז'התניא גמרו את הדבר מכניסין את העדים — ההיא דלא כרבי נתן — מבואר בגמרא שלדברי חכמים שומעים תחילה כל עד בנפרד כדי לחקרו, ואחר כך מכניסים את שניהם להעיד יחדיו. יש מי שהקשה, אם כן הרי זו עדות שאי אתה יכול להזימה, כי אם יזימום נפסלו למפרע משעה שהעיד כל אחד לבדו, שהרי העיד שקר באותה שעה לפני ב"ד ועבר אלא תענה, וכשהעיד עדותו עם העד האחר כבר היה עד פסול.

ויש לומר, הואיל והעדויות שמעיד לבדו אינה כשרה, ואתה בא לפסלה מכל וכל [אף לא להצטרף עם עד אחר] משום עדות שאי אתה יכול להזימה, אם כן אין עליה שם 'עדות' ושוב לא עבר בלא תענה באותה שעה (עפ"י אפיקי ים כג, ד-ה).

עוד דנו אחרונים ו"ל להוכיח מסוגיתנו שבממון אין צריך עדות שאפשר להזימה, שהרי לרבי נתן שמעיד כל עד בנפרד, הלא יכול העד לומר לחייבו שבועה באתי ולהיפטר מ'כאשר זמם' — ע' נודע ביהודה קמא אה"ע עב עד; שו"ת מהרש"ם ח"ב רכו, יט-כב.

ז'ה בנה אב, כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחד — ע' במובא ביוסף דעת סוטה ב.

(ע"ב) 'בגבה... בכריסה' — כינויים הם למקומות בגוף (עפ"י נדה נב: רבנו חננאל והערוך ערך 'גב').

דף לא

'נהדרעי אמרי: אפילו אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן — מצטרפים' — 'מנה שחור' פירושו מטבע ישן, כמו שפרש"י, אבל אם נחלקו על סוג המטבע — הרי זה כשני מינים שונים ונקראת 'הכחשה', כמו זה אומר חבית של שמן וזה אומר חבית של יין דלקמן (עפ"י בית יוסף ובהגר"א חו"מ ל, ב). א. מסתימת הדברים משמע שאם הוכחו בסוג המטבע, אפילו אינם חלוקים על ערכו — היא הכחשה. אך יש מקום לומר שזה דוקא בעדות הלואה וכיו"ב שעיקר העדות הוא חיובו של זה על ידי קבלתו, וכשיש סתירה אודות המטבע שקיבל, הרי זו הכחשה בעיקר העדות, אבל במעשה קנין או בקדושין שעיקר העדות על חלות המכר והקדושין, גם אם מוכחים בסוגו של המטבע [או של הטבעת — כגון אם היתה מוזהבת או מוכספת] — כיון שאינו נוגע לעיקר חלות המכר והקדושין, הרי זו 'הכחשה בבדיקות' שאינה פוסלת. וע' קרן אורה; שו"ת יביע אומר ח"ו אה"ע י, ב.

ב. בבאור דברי רש"י (בד"ה וצירף עדותן) שעדות המוכחשת בבדיקות אינה מתקיימת אלא לריב"ק [וכבר העיר על כך הרש"ש] — ע' שערי ישר וז; ז, כד.

— לשיטת נהרדעי נראה שבדיני ממונות אין צורך כלל בבדיקות — שהלא גם אם יימצאו סותרים זה את זה העדות קיימת (ערוך לנר).

אולי אפשר שעל כל פנים בודקים להיווכח שאין שם רמאות, שאע"פ שהכחשה בבדיקות אינה פוסלת, אם בעיני הדיין נראות סתירות רבות וכדו' — הרי זה דין מרומה.

'על מה נחלקו — על כת אחת, שבית שמאי אומרים נחלקה עדותן ובית הלל אומרים יש בכלל מאתים מנה' — הקשו הראשונים ז"ל (יד רמה; ר"י — מובא בתוס' רי"ד ב"ב מא:), הלא אחד מן העדים הוא עד שקר, ואף כי לא הוכח פסולו של כל אחד מהם, וגם כנגד כל אחד אין שני עדים האומרים שהוא שקרן אלא עד אחד בלבד, סוף סוף הרי ב"ד יודעים בודאות שאחד מהם עבר על לא תענה ברעך עד שקר ואי אפשר להסתמך עליו, וא"כ מדוע חייב לשלם מנה?

וכתב הרמ"ה שצריך לומר שאין כאן הכחשה ממש להיפסל אלא שאחד מוסיף על דברי חברו, ויש לומר שמא טעה אחד מהם. 'וצריך עיון' (כן משמע מדברי התוס' בב"ב מא: כפי שפרשם בקובץ שעורים שם).

א. לפ"ז היה מקום לומר שהוא הדין בשני עדים המכחישים עד אחד, הם אומרים מאתים והוא אומר מנה, או להפך — נתלה בטעות, ולא ייפסל לעדות. ואולם בשערי ישר (ז, כד) לא כתב כן. ע"ש דברים עמוקים.

ובתוס' רי"ד בב"ב תרץ באופן אחר, ע"ש. וע' בענין זה ובמסתעף — במנחת שלמה פב, ובמובא ביוס"ד ב"ב שם.

ב. לכאורה יש להקשות מאי קושיא, הלא ההנחה שאנו מניחים שאחד מהם ודאי פסול מבוססת בהכרח על כך שדברי חברו אמת, ואם כן ממה נפשך חייב מנה.

אך נראה שהראשונים ז"ל נוקטים שכיון שסוף סוף אין לפנינו כת של שני עדים כשרים, אעפ"י שעל חיוב מנה יש לפנינו שני כחות של 'עד אחד' לחייב [כי כאמור אעפ"י שאחד מהעדים פסול, זהו רק אם נקבל כאמת את דברי העד האחר, ואין לנו לקבל זאת], אין כאן שני עדים והרי אפשר ששניהם משקרים.

'נחלקה עדותן' — לא אמרו: 'בטלה עדותן' — כי על כל פנים יש כאן עד אחד המחייבו מנה, הלכך חייב להשבע כנגדו (ראב"ן. מובא בספר יד דוד).

ובהכחשה בחביות דלהלן, זה אומר של יין זה אומר של שמן — נחלקו הפוסקים האם צריך להשבע (ע' ב"י וסמ"ע חו"מ ל, ב). ויש לומר ששם שונה שהיא הכחשה בעיקר הדבר ובטלה עדות לגמרי [ואף בהכחשה בחקירות — בטלה העדות לגמרי, כיון שאחד מהם נמצא מוכחש. וע' בחדושי הגרעק"א בבאור הדבר], אבל כאן אפשר שאפילו לבית שמאי לא בטלה העדות לגמרי. [וביד דוד השוה בין הנידונים].

בדין הכחשה בבדיקות שכשר בדיני ממונות — הוכיח החזו"ן-איש (חו"מ לקוטים כב לדף לא) שאין זו תקנת חכמים, אלא דין תורה הוא שרק בדיני נפשות צריך להשוות בבדיקות [מנכון], או מצדק צדק כדאמר בירושלמי]. ואמנם יש הכחשה בבדיקות הפוסלת, כחבית יין ושמן [או כגון אחד אומר (גבוה) ג' מרדעות ואחד אומר ה' מרדעות — בעדות קדוש החדש. ר"ה כד.]. ודבר זה אינו צריך לימוד מיוחד אלא סברה היא, שודאי אחד מהם משקר ואין כאן עדות.

עוד כתב, כשהוכחשו בבדיקות הפוסלות אף בדיני ממונות, כאמור — אחד מהם נפסל לעדות משום עד שקר. ונפקא מינה — שאין מצטרפים שניהם לעדות אחרת, שהרי אחד מהם ודאי פסול. ואולם

הוכחשו בסוג בדיקות שאינן פוסלות בדיני ממונות, אפילו הם מעידים בנפשות והעדויות בטלה — אינם נפסלים.

היה מקום לומר שזה שהכחשה בבדיקות בדיני נפשות פוסלת, אינו משום חומר הדין בלבד, אלא שמפני חומר הענין אנשים מדייקים יותר בעדותם [וגם איום העדים בדיני נפשות, מרובה יותר], ואם היה העד מדמה ולא בטוח, לא היה מציג דבריו בודאות, כך וכך היה, אלא כמסתפק ומשער, ולכך כאשר מכחישים זה את זה — יותר יש ריעותא בעדות. ולפי סברא זו, עדים שהוכחו בדיני נפשות בבדיקות — אחד מהם נפסל לעדות. אולם אין כן דעתו של הגאון ז"ל, כאמור.

'ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין — אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר: דין גליא רזיא' — זו לשון הרא"ש בספרו ארחות חיים (מא): 'סוד (של) אחר אל תגלה, גם את הדברים אשר ידברו לפניך שלא על דרך סוד — טמנם בקירות לבך. גם אם תשמעם מאחר, אל תאמר כבר שמעתי זה'. (ע"ע עלי שור ח"א עמ' קמח).

'ראה שמתחייב בדין ואמר: קרבו... הרי זה אינו כלום' — קטע זה הוא המשך של המקרה הקודם שאמר 'אין לי עדים' [ובגרסא שבמשניות מפורש כן]. אבל אם לא אמר שאין לו עדים, אף על פי ששתק עד שנתחייב בדין ואחר כך אמר 'קרבו פלוני ופלוני' — סותר הדין (כן פסק הרמ"א חו"מ כ,א, משו"ת הרא"ש. וכבהגר"א).

'כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו...' — ע' במובא בב"ב קעד ובשאלות ותשובות לסיכום שם קלז-קלח וב"מ לח.

'אמר ליה רבא לרב נחמן: כמאן כרבי דאמר אותיות נקנות במסירה' — הרמ"ה פרש שלדעת רבי נאמנת האשה בכל דבריה משום 'מגו' שהיתה יכולה לטעון 'לקוח הוא בידי' והיתה נאמנת הואיל ואותיות נקנות במסירה. [וכן נראה מדברי הראב"ד (נחלות ט,ח), שכתב להוכיח מסוגיותנו שהתופס בשטר חוב שאינו כתוב על שמו, אינו נאמן לטעון קנייתו בכתובה ובמסירה ואבד לי שטר הקניה וע"ע בהר צבי]. ואולם מדברי רש"י נראה שאינו מפרש כן, אלא קנאתו בפועל (וראה באריכות בבאור הדבר ב'שעורים לזכר אבא מרי' ח"א עמ' רסה-רסח).

(ע"ב) 'כיון דאיתחזק בבי דינא, איבעיא קלתיה לא אמרינן' — ע' רש"י ותוס'. ונראה דרש"י ס"ל דמגו נגד שטר מקויים לא אמרינן, דהוי כמגו להוציא. ויתכן דפירש כן גם בב"ב נ"ב: ראי' בקיום השטר, דהיינו דבזה נעשה הוא כמוחזק והאחרים כמוציאים מידו, וכן בב"ב קנ"ד. ראי' בקיום השטר (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'הני מילי היכא דקאמר ליה לוח למלוה, אבל מלוה — עבד לוח לאיש מלוה' — כתבו הפוסקים (רמב"ם סנהדרין ו; טשו"ע חו"מ יד,א) שאי אפשר לכפות לילך לבית הועד שבמקום אחר אלא כאשר יש ביסוס מה לטענותיו, ראיות או עדויות כלשהן. אבל בטענה ריקנית — אין שומעים לו.

ו'לוח' ו'מלוה' שאמרו — יש אומרים לאו בדוקא, אלא הוא הדין לכל תובע ונתבע, התובע יכול לכוף את הנתבע ולא להפך, מאותו הטעם שאמר ר' אלעזר, שלא יוציא מנה על המנה (רא"ש. וכ"מ ברמב"ם

וברדב"ז ובהגהות מיימוניות. ובבאור הגר"א (יד סק"ח) כתב (עפ"י התוס' בכתובות טז) ששייך טעם ד'עבד לזה לאיש מלוה' גם בשאר תובע ונתבע.

ובמרדכי כאן הביא מר"י וריב"א טעם אחר; מסתבר שהתובע אינו מוציא הוצאות על חנם. וכונתו שאם הנתבע אומר כן, ניתן לתלות שאומר זאת להערים, כדי שיעזבנו הלה מתביעתו או יתפשר עמו, אבל התובע שאינו מוציא הוצאות על חנם, אין אצלו חשש הערמה. וע' באגרות משה (ח"מ ח"א ה) שהאריך בבאור טעם זה ובמסתעף.

ויש חולקים וסוברים שבשאר תביעות, גם הנתבע יכול לכוף לדון בבית הועד שבמקום אחר (ע' רשב"א ב"ק קיב: רא"ה, מובא בנמו"י ועוד).

והרמ"ה כתב לאידך גיסא; בשאר תביעות אין לשום צד זכות לכפות לדון במקום אחר. לא אמרו אלא במלוה שיכול לכוף את הלוה, שהוא לו כעבד.

ומהרי"ק (קסט ד"ה אמנם) הביא מהתוס' שזה שחילקו כאן בין לזה למלוה, דוקא כאשר מודה שהוא לזה, כגון שמודה במקצת או טוען פרעתי, אבל אם מכחיש מכל וכל — שניהם שוים.

[אפשר שגם השיטות המשוות בין שאר תביעות להלוואה, מודות גם הן לחילוק זה, שאף בשאר תביעות אין חילוק בין התובע לנתבע אלא כאשר הנתבע מודה בעיקר התביעה רק טוען מצד אחר, ולא כאשר מכחיש מכל וכל את התביעה].

בזמן הזה — כתב הרמב"ם (סנהדרין ו) שייך דין זה אף על פי שאין לנו 'בית דין הגדול', אעפ"כ יכול המלוה לתבוע את הלוה לילך למקום שיש בו חכמים גדולים ומומחים לרבים. 'וכך היו מעשים בכל יום בספרד'.

ואולם המהרי"ק (צ) כתב (עפ"י אור זרוע) שבזמן הזה אין לנו מקום ועד. וכן פסק הרמ"א (ח"מ יד, א) כמותו, שנהגו עתה שכל זמן שיש ב"ד בעיר, אין אחד יכול לכוף את השני שילך עמו לב"ד אחר, כיון שאין לנו 'בית דין הגדול' ולא 'בית הועד'.

[וזו לשון מהרש"ל (ים של שלמה ב"ק פ"י י): 'כי בעוונותינו הגאות והקנאה שלא לשם שמים נתרבה, וכל אחד בונה במה לעצמו, ואין אחד מכיר את מקומו לומר אפילו על רבו מובהק שהוא ב"ד גדול, קל וחומר אחד על חברו'.

'שלחו ליה למר עוקבא... — פירוש, שלחו מטבריה [ושם היה ב"ד הגדול. ע' תוס'] למר עוקבא שהיה אב בית דין וראש גולה (עתוס; שו"ת מהרש"ם ח"ב ריד ד"ה ובעיקר], על נידון שהיה בין עוקבן הבבלי לירמיה אחיו, וכיון שהיו מבבל לכך אמרו למר עוקבא שהוא ידונם ויורה לירמיה (אמרו לו) להתפייס עם עוקבן הקובל. ועוד הוסיפו 'ויראה פנינו בטבריא'. וזהו שמקשה 'הא גופא קשיא' (ערוך לנר).